RECORDANT MATARÓ ...
Del setembre de 1937 al juliol de 1938 (fragments)

La primera nova que vaig rebre de la meva ciutat després de sortir-ne, el 23 d'agost, va ser la carta que m'enviaren els de casa.

El pare m'assabenta, contestant les meves postals anteriors, que no havien bombardejat Mataró ni Barcelona, i aprofità aquesta notícia, que em donaren els amics, per dir-me que tant aquests com els companys amb els qui ara estic, són com germans que lluiten per una mateixa causa...

Em recorda de no fer el valent i mirar sempre de complir, que és l'obligació del soldat, és tot el seu treball.

M'assabenta també que ha parlat amb el *Pepitu* de ca l'Anton, el meu veí, i amb en Jaume, que han rebut noves meves... i que ja em contestaran. «En Sors, el cisteller, té ací a Madrid el seu fill». Acabada la carta m'informa que «avui, dia 2, s'ha declarat un incendi als laboratoris de la Creu Blanca, que han quedat totalment destruïts».

Aquest dia 2 de setembre he rebut carta d'en *Pitu* Beltran, que em diu: «D'ençà que tu ets fora no ha tocat cap vegada la sirena... El dijous passat va haver-hi a Mataró una manifestació de dones per protestar contra el camarada Rabat per la qüestió dels proveïments...».

I acaba dient que «abans d'ahir va arribar en Pujol, el *Pelut*, i em va explicar que a Catalunya en Pozas organitzaria altra vegada el regiment d'esquiadors... per això en Cosme i tots els altres de la UEC es suposa que tornaran a la muntanya».

En una altra carta em diu que «demanen les lleves del 38 i del 40 ... Com jo, s'hi troben els companys Arnó, Guardiola, Pla, Codolà (el gran)... en Francesc Rigual que és del 30... He tingut ocasió de veure en Cosme, que va arribar ferit d'un genoll del front d'Aragó, res important, el veus passejant amb un bastonet... ha vingut més gras, moreno i amb una cara de salut que enveja; també va arribar en Pujol, el *Pelut*, aquest amb més mala ganya».

Josep Punsola, en la seva primera carta rebuda, m'assabenta: «Plana de successos... s'ha declarat un important incendi als laboratoris Unitex... és força..., ... no hi havia flames perquè no hi havia res més per cremar».

Del CADCI –Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria– UGT delegació de Mataró, acusen rebut d'una carta, i «amb satisfacció dels companys de Junta, la teva incorporació a files i tornar-nos a veure per Mataró després de la victòria final». La signa Pere Pons.

La secció fotogràfica de la Unió de Cooperatives de Mataró, a través del seu secretari A. Martín, em fa saber que «des que tu ets fora hem tingut una altra baixa, la de Perlàsia, que s'ha hagut d'incorporar a les lleves de la marina dels anys 1933-34 ... Desitjaríem saber si al company Belmonte el van destinar a Madrid».

El 14 de setembre, el pare m'escriu que «avui hi ha hagut un combat d'un vaixell artillat amb canons antiaeris amb un avió facciós, del vaixell hi ha un mort i alguns ferits... succeí davant del Callao no molt endins de mar... Del garatge d'en Llibre n'han fet intendència de guerra... hi ha molts soldats de guàrdia... s'ha de fer cua per tot, de menjar i carbó n'hi ha molt poc... de nit, t'has d'aixecar... Així és que treballant i fent cues ens passem la trista vida». I acaba «amb molts records del senyor Joan (Dormuà), de la Carolina, d'en Jaume i d'en Francisco».

Josep Punsola em torna a escriure, i en una carta plena de calamitats i animalades em ressalta: «Però no saps que Mataró és cada dia una simfonia d'avorriment en gris... El dilluns, dia 4, hem d'anar a Barcelona a presentar-nos. On ens destinaran? La solució a la carta núm. 3».

En una carta molt llarga, en Josep Beltran em dóna força noves:

> «L'Agustí (el seu cosí) marxa amb els de la seva brigada cap a València, n'hi ha una colla de Mataró, l'Arnó, que és a cos de Tren, en Guardiola, que l'han fet artiller, en Cardona, en Corredor...» I quelcom del que passa a Mataró. «Anem molt malament amb el menjar... després de marxar vosaltres vàrem passar una temporada bastant tranquil·la tant pels avions com pel tiberi; ara fa uns dies que això està molt malament... la majoria de la gent ha acabat les patates, no tenim ni una engruna d'arròs i de moniatos quasi bé no n'hi ha. Per a postres, ha fet un aiguat que ha inundat tots els camps des de Barcelona fins a Vilassar... gran part de les collites diuen que es perdran... Aquesta darrera setmana hem estat perjudicats pels bombardeigs aeris... divendres onze aparells que van passar per damunt de Mataró van bombardejar Barcelona... és el bombardeig més important... comencen a sortir alguns bolets... en fer un feix de llenya, ja que no hi ha carbó, n'he trobat alguns a la font dels Lladres».

I ara, més prosaic, m'assabenta que «avui, diumenge, hem celebrat el Campionat d'Atletisme de Mataró; en Pons ha passat l'1,80 batent, encara que oficiosament, el rècord de Catalunya». De la UEC esmenta que «anem quedant sense gent», i dels companys que coneixem em diu que «en Codina ha aconseguit entrar als tallers d'aviació de Reus i en Codolà gran ha aprovat per a pilot d'avió i ja és a Chinchilla; en Rodon va arribar a sortir de l'hospital després d'haver tingut

les febres; en Cosme a Mataró, ferit a la batalla de Belchite... Després d'aquesta ofensiva, hem sabut que hi ha diversos morts de la nostra ciutat... sis o vuit... l'Esteve, el ciclista... també han arribat molts ferits...» I acaba dient que «he llegit a *Llibertat* que els reclutes del 37 de Mataró van entrar en foc la setmana passada i també els de Madrid... et recomano que et guardis força i et desitjo bona sort».

El pare, en la seva carta del 10 d'octubre i quan ja sóc al front, m'escriu llargament... em pregunta si he rebut un paquet enviat pel Socors Roig Internacional.

> «Per aquí, a Mataró, la vida cada dia es posa pitjor, fa quinze dies que no tenim pa, ni patates ni llegums de cap classe, només quatre moniatos i quatre mongetes que les pluges i les pedregades han malmès deixant la collita a la meitat. S'ha de sacrificar el bestiar per no poder-lo alimentar, la vida és molt dura, no sé on arribarem! I encara, molt poc treball... Hem anat dues o tres vegades a casa el senyor Joan, no t'havien escrit... que et donem records i dels avis de la plaça de Cuba... Passen molt sovint (els avions)... El mes passat amb la lluna nova ... Estem sense ous, sense patates, la llet només per a la mainada, tot és molt cruel ... L'Eliseu es troba a Madrid, i aquí, el dia 9, a les cinc de la tarda, van assaltar les forneries, ja veus com estem a Mataró».

Des d'Escorihuela, l'Agustí Bertran comenta que «estic junt amb altres companys de Mataró i fem molta conya, ens fotem cada tiberi que deixa-ho córrer, espero posar-me molt bé si no ens foten aviat al front».

Aquesta vegada, a la Secció Fotogràfica per mitjà del secretari A. Martín:

> «...La teva lletra va anar a la sucursal núm. 1 on despatxa en Comas, la va donar al germà d'en Girabal; en Comas ens ha dit que el company Belmonte és a València a serveis auxiliars... a la Secció cada dia hi ha menys socis... es va incorporar la lleva del 37... els companys Sarlat, Sabé, Girabal; en Sarlat, a Cartagena... els altres, a Mataró, la setmana vinent s'han d'incorporar... som catorze socis... al laboratori no hi treballa ningú els vespres... només dissabte al matí el company Montanyès». I acaba «mori el feixisme!, visca la llibertat!. Secció Fotogràfica d'Unió de Cooperatives, sucursal núm. 1 (cafè), carrer Pep Ventura, Mataró».

Havia demanat unes adreces de companys i amics al CADCI. «Les adreces que ens demanes: Gaspar Sala i Pedrisa, Hospital Militar de la Vega, Alcalà de la Selva (Teruel); Joan Armengol i Pedragosa, Batalló Disciplinari Montjuïc, Barcelona; Enric Banet i Espona, C.O.P. 3ª Bateria, 1r. Grupo, Almansa (Albacete); del company Soriano no sabem l'adreça... Per la Junta, Pere Tort». Afegeixen quatre ratlles i quatre animalades els companys G T, Rovira i Sànchez.

El pare, el 20 d'octubre em contesta dues cartes: «Si havies visitat la cosina germana de la mare, es diu Rosa, i el seu marit és en Rafael Homedes, viuen a Méndez Álvaro, núm. 55, que el germà de la Rosa és en Peret, el que pescava amb

la canya i anava a prendre cafè a casa el teu avi ... Vam anar al CADCI, diuen que t'enviaran un paquet... Avui he vist la Carolina, li he donat records teus... Aquí, noi, ho passem molt malament, d'una cua a l'altra... per arreplegar a vegades res, i tot molt, molt car... en un mes només han donat dues vegades pa... de trens, un al matí i un altre a la nit... gairebé cada dia tenim alarma... passen de llarg...».

El CADCI, en una carta molt encoratjadora, diu: «Ens hem imposat per tal de minorar el tràngol d'aquesta guerra provocada pel feixisme criminal... T'oferim un petit obsequi que confiem et serà d'utilitat, tota vegada que s'apropa l'hivern... i fem tot el possible perquè res no falti als qui ara sou al front defensant la causa sagrada dels treballadors i la llibertat que ha d'obrir pas a una justícia més humana i més noble... salut i sort... El contingut del paquet és el següent: dos jocs de pelfa, quatre parells de mitjons, tres mocadors...»

De Mataró, entre altres coses, «quan cullin les patates a Mataró, entre aquestes i les que portem de Rubí, mirarem tots de menjar una mica més...».

Dins el meu diari:

> «La casualitat m'ha fet sopar amb en Garcia, el company de fatigues sindicals del CADCI, que és de la lleva del 38... Com si fóssim a Mataró, hem anat al cinc al Callao, una pel·lícula de cowboys com les de can Pepet... hem trobat amics de Mataró, molts són al front d'Usera... em diuen d'un mort que sembla que coneixia i un altre ferit de l'explosió d'un morter... En anar al cine m'he topat amb en Llibre, el noi d'en Marcelino, el taxista del carrer de Beat Oriol, no ens havíem vist des que sortírem plegats de Barcelona... diu que és a Sanitat... és el tercer mataroní que trobo des que vam marxar.
>
> I quan amb en Manel estàvem entaulats al "nostre" hotel veig entrar en Carbonell, Ramon, el drapaire (fill), del davant de casa, en Jané i un altre, de qui ara no recordo el nom i feia de pagès... ens hem passat tot el dinar recordant... en Jané m'assabenta de la incorporació a files d'en Guardiola, de l'Arnó, d'en Cardoner, d'en Corredor, de l'Agustí Beltran i d'altres... també demanen la lleva del 39; a en Pepito, el meu germà, també l'hi ha tocat ... Que a Catalunya passa quelcom, m'han assegurat que fa cinc dies que no arriba correu de més enllà de l'Ebre... de casa no rebo cap carta.»

En una carta, el pare m'assabenta del paquet que «t'envien els amics del CADCI, i nosaltres, per la nostra part, t'enviarem dos paquets per al Socors Roig Internacional... Moltes coses, vaig trobar la Carolina, el senyor Joan i en Jaume t'escriuran... en Jaume s'ha d'incorporar el dia 15, el teu germà Pepito aprèn la instrucció per a quan el demanin, llavors només quedarem els vells ... La vida per aquí està molt malament... dos mesos sense pa... poques coses per menjar... una vida molt crítica».

Joan Aymerich, un correligionari del CADCI, m'assabenta des de Montjuïc: «La vida de Mataró, no la conec gaire; en Pujol està definitivament a casa seva,

el comerç ara ja fa les quaranta hores... en Soriano viu al carrer d'Iluro, núm. 23... la convivència amb pròfugs, desertors i presoners de guerra... entre els pròfugs, n'hi ha un que treballava a la Banca Arnús, porta ulleres... i algun altre de Mataró».

Des de La Vega, Gaspar Sala escriu: «Et poso l'adreça dels de Mataró que conec: Joan Serra i Cufí, Hospital Porta divisionària Alfambra, Albert Mayol, 2ª Comandància Sanitat militar, València».

Ramon Teixidó, en una carta prou llarga em comenta:

> «Continuo en la nostra invicta ciutat avorrint-me sobiranament... de llevar-nos pel soroll dels angelets de Franco, fa dies que no ho hem hagut de fer... l'última vegada va ser a la matinada que els caces lleials en varen tombar dos... i tot un seguit de dies ens han deixat tranquils... però avui, com que hi ha lluna, per allà les dinou hores han tocat les sirenes i l'alarma ha durat unes dues hores, i ara la ràdio ha dit que havien intentat anar a Barcelona, però el foc de cortina dels antiaeris no els ha deixat entrar... Tinc però confiança que amb aquesta lluna nova ens haurem de llevar alguna nit... per aquí, al front de Vallecas hi ha l'Alís, és l'entrenador de l'Iris Boxing Club... si el veus, dóna-li records... Si tornes a veure en Carbonell, també dóna-li records de part meva... Hem rebut noves del meu cosí Pepito des del front d'Osca.»

En una carta molt llarga, el pare acaba forçat pel pessimisme... «Si fossis aquí, de les patates que deies que no valien res, en tinguéssim ara... de menjar estem ara molt malament... llet, només mig litre al dia per a la teva germana... son més les hores que es passa fam... si això no acaba aviat, no sé on arribarem».

I en una altra carta del 18 de novembre: «I al pare d'en Ramon de cal drapaire, l'assabentaren de la vostra trobada... ja deveu saber lo de les quintes del 39 i del 40; la del 39 s'ha de presentar el 15 d'aquest mes i la del 40 estan aprenent la instrucció militar... a Mataró hi ha molts soldats passejant... aquí la passem molt prima. Dóna'm una explicació d'aquest Madrid, on el teu pare havia fet el servei militar a l'Escola d'Equitació, que és al carrer Mártires de Alcalá...»

Josep Beltran, en una llarguíssima carta, em dóna l'adreça d'en Codina que li havia demanat:

> «No és a Mataró, va marxar a treballar als tallers d'aviació de Reus... t'explicaré les coses que passen per Mataró... de moment anem tirant, de tiberi, també... sobretot ara que es comencen a veure algunes patates... fa temps que els avions negres no han vingut a visitar-nos... Les activitats esportives es redueixen... alguns fanàtics fan activitats d'atletisme o futbol... de competicions no n'hi ha cap... mentre duri això... anem al camp a fer una mica d'exercici, ja que la manca de tiberi no permet fer-ne gaire... d'excursions a la UEC ja no se'n fan, només alguna sessió de cinema, projeccions o

conferències... som quatre gats... si ja has rebut els butlletins que vàrem enviar-te... ens preocupem de la secció de cultura i hem adquirit alguns llibres... t'explicaré alguna cosa de companys teus i meus... han cridat la lleva del 34... anem a fer la instrucció... com si fóssim quasi soldats... tenim una certa disciplina... ens fan fer sueca... i els diumenges, marxes... més endavant, més entrenats, ens faran fer pràctiques atlètiques... jo vaig al camp de l'Estadi al mateix grup que el teu germà.

En Noè el van aprovar a Reus per entrar als tallers d'aviació, i hi entrarà a treballar el desembre, quan tingui divuit anys. Com que al Vallès necessitaven instructors per ensenyar les pràctiques d'atletisme i gimnàstica, en Pep l'estanquer, en Farinyes, en Codolà, en Pons, en Guillermo de l'Iris, en Barceló i l'Espiell varen anar-hi, i fora d'en Barceló, en Pons i l'Espiell, que encara hi són, els altres són monitors de gimnàstica, en Pep a Girona i en Farinyes, Guillermo i Codolà a Mataró... una mala nova és que el company Tort és mort, va agafar el tifus, el van portar a Lleida... se li va complicar, el van baixar a Barcelona i va morir al cap d'uns dies. Amb ell, ja són dos els atletes mataronins morts, l'altre és en Llovet de l'Iris, que feia de cerer a can Ricart. Va morir d'un atac de cor que li vingué mentre es trobava en un fort combat, es veu que es va espantar tant que el cor li va fallar...

L'odissea d'uns companys prou coneguts... Guardiola, Corredor, Solà, Jané, Cardona, Zaragoza... de la lleva del 38, una vegada a Barcelona es van amagar, d'acord amb uns individus que es dedicaven a passar a França gent que volia fugir, i mitjançant l'entrega de certa quantitat van anar en tren fins a Berga, des d'on havien de passar a França... van fer dues colles per passar... l'una va marxar primer i haurien passat si no haguessin canviat els guardes de la frontera... no varen poder i van ser atrapats... els van agafar en un cafè de Berga, a la totalitat dels companys mataronins... El resultat és que encara són en una presó de Barcelona, crec que a la Modelo. Avui mateix he vist marxar el company Parés que anava a Cartagena, abans de marxar s'ha casat a corre cuita perquè la seva mare pogués estar amb la seva dona. Es troben a Mataró els companys Vinadé i Eusebi amb permís... en Vinadé, més optimista que mai i gras com un marranet, és tinent... ja ho veus, un de les JJLL antimilitaristes i enemic de la disciplina..., els temps canvien, molt bé ho diu el meu cosí, les persones s'han d'adaptar a les circumstàncies; ell, després d'haver romàs a Escarihuela, al front nord de Terol, l'han enviat a Sierra Palomera, a poc menys d'un quilòmetre del front. Diu que són unes muntanyes com les de Céllecs, però més altes, menys vegetació... d'ací veuen set o vuit poblets facciosos, i els trens i camions amb què es comuniquen entre ells».

En una altra carta, Josep Beltran m'assabenta de coses que han passat a Mataró i de les quals ja tenia notícia.

El pare, en una carta curta «em dóna records de can Jaume, el drapaire» i que l'Eliseu està per la carretera d'Extremadura, segons diu la Basilisa, la seva mare.

Agustí Beltran em confirma la seva estada al front. Encapçala la carta «parapets d'Aguaton, on vàrem arribar el dia 2 del corrent... Ara ja sóc soldat del Ejército de la Libertad i defenso la causa a les trinxeres... Vaig rebre carta del meu cosí que em diu que es tornarà a organitzar el Batalló d'Esquiadors... per Mataró sembla que segueix la vida monòtona... la mala nova de l'amic Thos...»

El pare, gairebé sempre m'escriu amb to dramàtic. «El gir postal... cent cinquanta pessetes les guardarem per a quan tornis, quan s'hagi acabat tot això... amb alegria... Hi havia a casa en Ramon, el sastre... el pobre va sol, li falten els amics, fins i tot s'ha aprimat... i del senyor Joan ens estranya molt que no rebis carta... I l'oncle Joan va venir per si podia comprar patates... doncs, ni canviant per tabac!».

De Rubí rebo carta. «El teu oncle va anar a Mataró a portar-los una mica de tiberi, poca cosa els pogué portar, abans, aquí a la cooperativa ens donaven alguna cosa... el dissabte repartiren un quilo d'arròs, feia més de tres mesos que no n'havien repartit... de pasta, quan en donen, dues unces, sort en tenim de la verdura, si no fos això, poc menjaríem...»

El pare, en una carta del 22 de desembre, em recorda la família: «Sempre parlem de tu... D'en Pitu, no gaire, ara com ara està aprenent la instrucció militar diumenges i tot... Fins avui no ha nevat, seria pitjor que ho fes... D'aquest company que dius que també és català... al servei tot són companys, el que menys creguis pot ser el millor... tots defensen la mateixa causa... els esquís i corretges estan ben guardats... la motxilla serveix per anar a buscar patates...»

En el meu diari recordo el Mataró d'aquest any, en la nit del 24 de desembre: «L'any passat el vaig passar a Mataró perquè treballava, però fa dos anys era a La Molina, al xalet de la UEC... la barrila que férem... en Sebi, en Quicu, en Falet, en Pujol, en Domènech... i d'altres. La nit es fosca, sembla que vulgui nevar...»

I pel Nadal de 1937 acabo... «molta quietud i silenci a fora... pau i guerra? Exultem!, passa el Nadal del 1937».

L'endemà d'aquest Nadal, el pare m'escriu:

> «Pel recader Palau hem rebut el paquet... la nit del mateix dia ja vàrem menjar pa del que ens vas enviar, va arribar florit però encara es podia menjar, bo i ser sec i dur. No saps amb l'alegria que ens el menjàrem... en desfer el paquet i veure'l, la mare, la iaia i la nena van cridar, pa!, ja que fa unes quantes setmanes que només en donen dues vegades per setmana i una ració de vint-i-cinc cèntims per persona, i a vegades canvien els dies i els forns. De tabac n'hi ha poc, es fumen moltes herbes, que a molts fumadors no els han anat gaire bé... per correu, ara, t'enviem dos paquets que t'han regalat els companys del CADCI, una ampolla de conyac, torrons, dos pots de llet, melmelada, borregos i ametlles... I que tinguis un feliç Any Nou!».

Josep Beltran, en una carta molt llarga, m'assabenta que el seu cosí Agustí

«no ha pres part en aquestes recents operacions de Terol... i que havien vist passar molts avions feixistes... i també que han aguantat unes tempestes de vent i neu... Passen molt de fred tal com els han equipat, només els han donat uns pantalons prims i el capot, la resta és el que portaven quan van sortir de casa. Va amb sabates baixes o espardenyes que els van donar. Ha enviat a buscar guants, roba gruixuda, pantalons gruixuts d'esquiar (aquells blaus que tenia) i les sabates ferrades. La seva adreça... Alfambra (Teruel)... en Noé va anar a Reus... l'han fet tornar... que esperi tres setmanes o un mes, per ara és a Mataró. En Vinadé i en Sebi els vaig veure per Mataró fa cosa d'un mes... La vida del Laietània no es pas gaire activa, quatre o sis anant-se a entrenar i res més, els més assidus som jo, en Pons, en Lladó, en Codolà i l'Hernàndez... A la UEC no és pas més activa la vida... t'he enviat el Butlletí del desembre.
De l'epopeia dels fugats Corredor, Guardiola... en Solà i en Jané no hi eren, no n'estic segur... i no hi tenien res a veure... els que van intentar fugir són presos a la Model... qui també va fotre el camp i amb èxit fou en Quadrada, que ha estat declarat facciós i fugitiu... La vida per Mataró, sense res d'extraordinari... i sense carbó... si veiessis els dissabtes i diumenges, hi ha una processó de gent que ve de per fora de buscar llenya... i a carretades també se l'emporten... la gent s'ha tirat al bosc, però per a destruir-lo i per necessitat. La victòria de Terol ha produït molta alegria i ha aixecat molt els ànims. Joan Aymerich, des del Batalló Disciplinari (hi fa de soldat), m'envia una postal, la temperatura a deu graus sota zero... m'ha escrit en Tort i diu que a Mataró han arribat als sis graus sota zero...»

El pare em comenta que «vàrem passar el dia de Nadal com un dia qualsevol, o pitjor, a més a més treballant i del menjar no et dic res, són moments crítics... molt de fred, hem llegit als diaris que a Madrid ha fet una bona nevada... no ens havien dit res. Molts records del senyor Joan i d'en Ramon, del pare d'en Josep... En *Pepitu* no llegeix cap carta teva, quan li toqui anar al servei no deurem saber res d'ell, ei!, si no canvia... és així».

I el 16 de gener continuava: «...Quan tinguis la manera d'enviar-me un altre (paquet) i tinguis tabac... el que vas enviar ens el partírem amb *Pepitu*, ell els cigarrets i jo la picadura... l'aviació facciosa no para, cada dia Barcelona... el dia 14 amb un clar de lluna magnífic descarregava quatre bombes a prop del camp de futbol d'Argentona, on hi havia la capella del Sant Crist... tenim el perill molt a prop».

Josep Beltran, en una llarga carta i des de la cooperativa on treballa, em transcriu un paràgraf de la carta del seu cosí, que diu:

«Ja no sóc al front de Terol sinó en aquest important poble de la província d'Alacant, en una clínica militar, amb motiu d'haver estat ferit en un contraatac

dels rebels a Cerro Gordo, d'aquells que no s'estan de res... hi jugaven tancs, aviació, artilleria, metralladores, morters i... batut pel foc dels traïdors, em vaig sentir ferit del cap per un trosset de metralla dels innombrables obusos que explotaven al nostre voltant. Allò semblava un infern... i es veu que (també) pel fred i la neu l'ha passada molt puta... L'adreça és Elda (Alacant)... aquí va nevar fa quinze dies, suficient per emblanquinar els camps de les rodalies de Mataró... vaig voler veure el Montseny nevat però en arribar a can Flaqué estava tot tapat pels núvols... cansats de vegetar per Mataró vàrem decidir amb en Noé anar-hi... dormir al Turó de l'Home... amb l'Olivé, un xicot que treballa amb mi... una motxilla amb una bona carmanyola de patates torronades i quatre paquets per fer bunyols, un xuxo i poc més... anar a Arenys i d'Arenys de Munt a Sant Celoni a pota... vàrem agafar un cotxe dels refugiats de Santa Fe... arribàrem ja fosc. Tot estava nevat com jo mai no havia vist... molt de fred... enfonsant-nos un pam a la neu... cap amunt... i en plena nit... a l'Olivé, que estava desmoralitzat vàrem haver de portar-li la motxilla... no podia més..., la nit era clara, feia lluna.

Per fi vàrem arribar a l'observatori pels volts de les vuit... vàrem sopar i dormir, vàrem donar una volta per Les Agudes. En Jaume no ens va voler deixar els esquís..., la premsa deia que havien tirat bombes per Mataró, no és veritat... les deixaren anar a prop d'Argentona... Els de la lleva del 39 ja estan incorporats, els posen junts, els de Mataró i comarca són a Argentona... algun es va sentir malament del ventre, entre ells en Santi... portant-los a l'hospital... per Mataró es deia que els havien emmetzinat... res de nou. Uns companys de Mataró, en Cosme, en Gomis, en Comas de la Cooperativa, en Berga, en Bautista el cadiraire i d'altres han ingressat voluntaris. El projecte és anar a Benasc un parell de mesos i fer pràctiques... van molt ben equipats... estic fart d'escriure. Salut!».

Un 20 de gener, en el meu diari, em recordo de Mataró: «...Després s'ha encetat un partit de *saco*, que en dèiem a Mataró, aquí a Villaverde, la *cancha*... avui ja era fosc quan fèiem el darrer partit... i encara... aquells cigrons que a casa no volia, aquí són glòria, quin gust més bo!, i sols, només bullits i prou...»

El pare, l'últim dia de l'any m'escriu: «Jo era a casa el drapaire, i la seva mare em deia que fa quinze dies que no tenen noves d'ell (del seu fill)... Aprofita el paper, que no n'hi ha molt... Un temps molt sec, sembla que tot vagi al revés, fa més de quatre mesos que no plou... La passem molt justa, no sé si podrem aguantar-ho... Del tabac, fer intercanvi, doncs ja saps que al teu pare no el domina el vici... Amb els diners compra tot el que et faci falta».

En una carta de febrer em recorda que «jo vaig fer el servei a Madrid i encara recordo algun lloc de la capital... Els soldats que eren a Argentona varen patir una intoxicació, en Santi s'hi va trobar, el varen portar a Canet i segons els diaris són al front... Potser a Terol... El company que dius, que sigueu bons amics, amb ell i tots els que defensen la causa».

El dia 16 m'assabenta que «els dies 16 i 17 va nevar i va fer molt de fred, com continuï així serà un dels hiverns més freds; amb poc que hi ha per menjar, passarem fam, no sé quan podrem menjar com abans».

Els Pals –els amics d'excursions– m'envien una carta en la qual em diuen: «Al voltant d'una taula de can Pepín, tot devorant un abundós i suculent sopar per celebrar la tornada del noi (Agustí Beltran) que es troba lluitant per la causa al front del Centre i fa ofrena de la seva vida per la defensa de les llibertats populars... amb sentiment per la seva absència... un altre de semblant una vegada finida la guerra». La signen J. Beltran, Joan Noé, A. Beltran i J. Canal.

Joan Dormuà m'escriu per primera vegada una extensa carta: «En Jaume està destinat a Infanteria, molt més perillós actualment es troba el front de Mora de Rubielos, a uns vint quilòmetres de Terol... et poso la seva adreça actual... era a can Cabañes, a Argentona i després a Canet... et recordo les paraules que teníem a la botiga, en les quals us deia que no arribaríem a vells... el món empitjora cada dia...»

L'Arnó continua a València... també vaig rebre carta de Mataró, em vaig convèncer que el correu continua funcionant bo i després de la interrupció de les comunicacions amb Catalunya... per allà la passen negra... mancats de corrent que ha motivat l'aturada de les fàbriques.

Jaume Dormuà recorda: «Ja em veig Riera amunt i Riera avall... Fer una caseta de bany de tres pisos i continuar l'actuació del gloriós CEM... ja deuràs saber *lo* d'en Guardiola i Cia... com es troba el teu germà i en Beltran, J.»

El pare remarca: «Quan estava fent aquesta carta, pel pis va passar el senyor Joan... estan bons... d'en Ramon de casa l'Anton, la Manola em digué que havien rebut carta teva... molts records de tots... En Pere Barbosa, ara fan obres, també molts records... del teu germà *Pepitu* no en sabem res fins ara, i l'adreça actual d'en Josep Punsola és Parque de Ingenieros del 21 Cuerpo de Ejército, Base 8, C.C. núm. 11, Ejército del Este.»

* * *

Estic escrivint ací a Sarrión, la guerra és aquí a tocar, poques cases queden amb gent a dins, és un poble per evacuar, moltes cases estan com saquejades, mobles trencats, paperassa, brutícia, cambres deshabitades, solitud, llars sense caliu... L'estampa de la guerra pels carrers, la tropa, els soldats van d'un cantó a l'altre, som aquí per passar-hi, diuen, set o vuit dies, ja que ens ha arribat el «relevo»... La Secció hem requisat una casa de dos pisos... he dormit en un llit molt alt amb matalàs de llana i amb llençols!, he volgut, almenys per una nit, recuperar el tacte de dormir entre dos llençols blancs i nets!... m'he passat el matí donant voltes per les cases del poblet, he aprofitat, «gran luxe», per fer la migdiada... fins a mitja tarda, després de fer un dinar calent... el sopar amb tassa de cafè inclòs... he recollit paper entre les deixalles per fer-me sobres...

Hem requisat una casa de dos pisos...

Continuo... l'endemà...

Sarrión està a trenta quilòmetres de Terol; típic d'aquestes contrades, el carrer més ample deu ser la «calle Mayor», el de la carretera. A la part baixa les cases color ocre, terrós com les terres que l'envolten, carrers sense voreres, enllosat de còdols i en alguns llocs amb la mateixa roca que aflora de la terra; les altres cases, arrenglerades en petits carrers, s'enfilen fins al turonet on destaca la vella esglesiola d'un campanar modest...!, la majoria de cases deshabitades, moltes saquejades, em recorden les de Villaverde!, ací però, encara s'hi troben mobles i roba en bon estat i la destrucció, com allà, no hi ha arribat del tot...

L'artilleria fatxa s'ha encarregat de foradar algunes cases... en algunes encara hi ha gent que malda per continuar la vida que la guerra ha destorbat, s'exposen molt, no crec que puguin allargar massa la seva estada; tot fa pudor de pólvora... i de guerra! avui!, demà!, i nosaltres, què!, haurem de fugir?... estem reposant, hem anat al capdamunt del poblet a recer d'uns pins que creixen dalt un turonet... pel sector, de moment, hi ha tranquil·litat –mals auguris–; la batalla –diuen– es desenvolupa prop del mar en els sectors propers a la costa... No sé res del meu germà... aviat farà dos anys del començament de la guerra... fa onze mesos que sóc fora de casa... hi ha notícies de caire internacional involucrades en aquesta nostra baralla... on anirem?

L'Agustí, des de Torrijas (Terol), en una carta força llarga m'assabenta que el seu cosí Pepito està fent un càmping pels voltants del poblet de Teresa (Castelló), que està a uns trenta quilòmetres del poblet de Torrijas (Terol), que no li estranya

que qualsevol dia es trobin... tu, segons veig, pels voltants de Sarrión... Quina conya que fotríem si ens trobéssim tots tres!!

També diu que alguns del herois protagonistes de la 43 divisió eren mataronins... hi havia en Cosme i altres de les Alpines, el que no sabia era l'augment de categoria d'en Batista, el cadiraire... qui li havia de dir, que arribaria a comissari!... «Doncs bé, et diré que en Cervera de l'Iris està al meu batalló, el van ferir del coll i ara el tens curat i altra vegada a la trinxera... també van ferir en Dalmau (de l'Iris), un obús el va ferir d'un ull, encara és a l'hospital, molt millorat...»

No em sembla pas la guerra, això! Fa uns dies que dius aquesta tranquil·litat... no fa massa bona espina que pugui dormir i jeure tot sovint... m'ha tocat guàrdia d'una a tres, m'he llevat a quarts de sis gairebé fosc... m'he arribat a la pineda on s'agombola tota la Secció i a mitja tarda m'he rentat la roba, prou li convenia!!, i m'he pogut banyar... fora «piojos»!, ja tornaran, però! I a l'hora de sopar cap al poblet, a la casa que tenim requisada... i demà tornem-hi... si no hi ha contraordre, que també podria ser...

10 de juliol... són les vuit, d'aquí a dues hores tornarem al poblet, corre la veu que demà tornarem a primera línia, després d'aquests sis dies de descans... He passat la nit amb mal d'estómac, potser de la fartanera de porc d'aquests dies... He tingut temps de rentar-me i posar els pantalons en remull per «neutralitzar els companys de viatge» de cada dia i cada hora... La malparida aviació ha cagat no molt lluny d'aquí... tot són sortidors de fum i de foc, que no em fan massa bon aspecte quan són tan a prop!

Està pedregant, és un fenomen no vist feia temps; això ens recorda una mica les nevades al front de Madrid, no ha durat molt, s'ha tornat pluja; una petita tempesta d'estiu... La feina d'avui ha estat la de

La fuente de los tres caños ...

Sarrión, 2001.

«cuartelero» sense «cuartel»... encara juguem a soldats, tot i el proper front que fa canviar molt la disciplina de les parets d'una caserna... m'ha tocat a quarts de cinc de la matinada, negra nit, avorridíssim! m'he fotut les quatre patates, les últimes que em quedaven; fa set dies que no sé res dels de casa, ni d'ells ni del meu germà.

Ens han donat conyac... merda! Això fa pudor de socarrim... per córrer, em sembla que no em cal. Tinc gana i fam, és formidable... segurament aquesta nit anirem a cobrir línia... Adéu poblet... bosquet de pins, llits i llençols, matalassos de llana, taules i cadires, cuina de debò i teulada acollidora; he escrit els pares, que estic de descans!!!... estic sense fer res... només anem al poble a dormir!, per menjar, patates amb carn... fa molta calor però les nits són fresques i agradables... avui, per a postres, un albercoc i una pruna, és la primera fruita que menjo enguany (excepte el tip de taronges de quan vaig estar en aquell poblet de València).

Estic esperant l'hora d'anar a sopar a Sarrión... aquesta nit anirem a cobrir línia... L'aviació fatxa ha volat molta estona damunt el nostre sector; la que s'ha destapat és la nostra artilleria... sentim la xiuladissa de les bombes que passen per damunt nostre... els canons que disparen els tenim molt a prop... com si fóssin a l'altre cantó del poble...

El pare –he rebut carta–, a l'Ajuntament ha trobat una carta que li retornaven, on hi ha una anotació que diu «desaparecido», que tant punt hi hagi més noves, m'ho escriurà... que la passen molt magra... «Tenim sort de les patates i els tomàquets, l'únic menjar, no hi ha res més, no hi ha ni cafè ni sucre... sense licors... prenem cafè malta sense sucre... aquests són els resultats d'aquesta maleïda guerra... uns van farts i altres hem de patir d'aquesta manera, avorreix la vida, si ho podem explicar n'hi haurà per estona...»

Ahir, dia 13, mal dia!, no sé si era dimarts o divendres, fou un dia de cagar cucs... des que va sortir el sol l'artilleria fatxa ens va polvoritzar la línia i el poblet de Sarrión. A mi, em va arreplegar al llit! Per precaució, vaig baixar al menjador, sota l'escala, algú deia que la volta d'aquesta escala resistiria la caiguda de l'edifici, si una bomba hi queia!!!... em sembla que no s'ho creia ningú, tots esverats, esporuguits, cagats, tots en fèiem la cara. Durant una hora i mitja no han deixat de caure bombes i obusos, tot era un terrabastall, xiulets i explosions, tot trontollava... aprofitant un moment de calma, jo i algú més vam córrer els tres-cents metres que ens separaven del refugi, enmig del fum dels incendis i les explosions, que tot i la calma, encara continuaven... Dins el refugi s'oïa la represa de l'atac de l'aviació i l'artilleria no parava... escoltàvem la trepidació dels motors de l'aviació amb les seves passades damunt el poblet i el soroll estrepitós de les bombes dels obusos, no vulgueu saber la cara que fèiem els d'allà dins, pensant que si ens en cau una al damunt, tots a la merda! En la correguda que hem fet fins aquí es veien els efectes del foc amb molt fum...

Quan semblava que l'aviació ja era fora, l'artilleria, com hem vist, ha dirigit els seus confits malparits a la part baixa del poble, jo ho he aprofitat per anar a buscar la roba i el macuto i, cames ajudeu-me, a retornar al refugi... Les companyies es repleguen al davant nostre... és tot un batibull... veus gent amb fusells corrent per tot arreu!... foc i fum a les cases més properes, al final del poble la majoria de la secció ens hem estirat «cuerpo a tierra» a resguardar-nos altra vegada de les bombes d'artilleria que queien... enmig d'un guirigall de fum i de foc... de dispars... m'ha semblat sentir veus!! Crits, cares crispades apuntant-nos uns segons llarguíssims... tothom corrent, dispars de fuselleria, de metralladores, soroll, molt soroll... Recordaré sempre la cara d'aquell tinent o capità que, pistola en mà i també els ulls plens de llàgrimes, pregava o exigia la defensa dels canons que allí mateix, mig camuflats, però sense servidors, apuntaven enllà...

El nostre grup, amb bobines de fil i caixes de telèfon portàtil i no sé què més, anàvem retirant... des d'aquí es veia un petit tren blindat que encara no sé si disparava metralla o havia emmudit.

Com un miracle, al tombar de la muntanya i dins la «vaguada», el soroll ja gairebé no es sentia, semblava una calma més o menys relativa, en el nostre caminar anàvem de dos en dos o bé en grup... Ens vèiem dues magnífiques paelles d'arròs fumejant, a punt de servir... al voltant no hi havia ningú, tot i la fam i la cullera sempre a punt, només uns pocs s'atreveixen a provar-lo... eren més les ganes de fugir que res més... com més lluny de Sarrión, millor.

Durant més d'una hora només trobem soldats dels batallons de la brigada que pregunten pel seu batalló... més enllà d'altres que volen saber de la seva brigada, és un galimaties de fusellers, camillers, servidors de metralladores, tothom preguntant... cap on?... cares ennegrides pel fum, molts sense armes, bruts i estripats. L'èxode de la secció, com un miracle després del «sálvese quién pueda»... després de rondar més d'una hora ha semblat que hi érem tots, sinó tots, la majoria.

A les dues de la tarda i sota un sol de foc, estem prop de la carretera de Mora de Rubielos... hem seguit un tros per una recta amb plàtans a banda i banda, el terra cobert de vehicles, cavalleries esventrades, de morts... de silenci, de tristesa sota la llum viva de la tarda. Arbres de fulla verda ajaguts al bell mig del pas, esqueixada la brancada, espectacle de desolació, d'impotència... gairebé sense soroll; tant jo com els altres, sense dir-nos res, anàvem retrocedint de la desfeta... aquí ha passat el foc... tot sembla un funeral de tarda, silenci!

Els qui restem de la Secció, hem passat tota la tarda recollint fil telefònic, el poc que podíem fer... encara dins el macuto portava quelcom per rosegar... ha estat un altre miracle conservar aquesta peça inseparable... hem trobat aigua per apaivagar la set que portem... un altre factor aclaparador.

Hem passat la nit a prop de la línia de foc, per sort tranquil·la. Ahir descabdellàrem una bobina per establir contacte amb el batalló, no sé quines restes de quin batalló... dels quatre que tenia la brigada... A les set del matí ens han vingut a rellevar, hem tornat al nostre lloc de reunió... a mig matí canviem de lloc... la primera línia s'ha replegat, la puta artilleria ens doblega la resistència... els que quedem de la Secció estem en una «vaguada»... tot el dia el passem repassant fil telefònic... ara, en aquests moments, l'aviació, paves i bombarders no paren de volar damunt nostre... les bombes no cauen massa lluny d'aquest precari recer, com els obusos que xiulen i esclaten massa a prop.

El combat d'aviació d'aquesta tarda ha estat espectacular; si no fos que m'hi trobo de protagonista de primera línia, diria que de pel·lícula... la llum i el celatge de ponent hi ajudaven... caces i bombarders dels nostres i dels malparits fatxes no han parat de perseguir-se... de tant en tant, s'acostaven a prop... algun que altre ha caigut embolcallat de fum i flames, d'altres han desaparegut en el teló de fons de les petites muntanyoles, els «cerros» de ponent. Després, la llum ha anat concentrant-se en l'horitzó... al cel encara hi havia alguna fumerola de les explosions, que s'esvaïa en l'aire de la tarda.

Vaig a menjar l'últim tros de pa que em queda, diuen que no tindrem res per sopar... podrits! amb la gana que tinc... on pararem aquesta nit... el dia d'ahir va ser dur com cap altre des que som en aquest front de Llevant... ara sembla que el soroll s'ha despertat cap al sector de la dreta... Demà serà un altre dia!!!

Vicenç Arís i Julià